

Gramatické formalismy pro ZPJ II

Aleš Horák

E-mail: hales@fi.muni.cz
http://nlp.fi.muni.cz/poc_lingv/

Obsah:

- ▶ HPSG – Head-driven Phrase Structure Grammar
- ▶ SET – pravděpodobnostní závislostní gramatika
- ▶ Metagramatika systému synt

HPSG – Head-driven Phrase Structure Grammar – pokrač.

- ▶ gramatika je v HPSG modelována pomocí **uspořádaných příznakových struktur**, které korespondují s typy výrazů přirozeného jazyka a jejich částmi
- ▶ cílem teorie je detailní specifikace, které příznakové struktury jsou **přípustné**
- ▶ příznakové struktury definují **omezení**
hodnoty příznaků mohou být jednoho ze čtyř typů
  - atomy
  - příznakové struktury
  - množiny příznakových struktur ($\{\dots\}$)
  - nebo seznamy příznakových struktur ($<\dots>$)

HPSG – Head-driven Phrase Structure Grammar

- ▶ HPSG, **Head-driven Phrase Structure Grammar** – Pollard & Sag, 1994
- ▶ navazuje na Gazdar, **Generalized Phrase Structure Grammar**, 1985
- ▶ **lexikalizovaná** teorie generativní gramatiky přirozeného jazyka
- ▶ **neterminály** CFG jsou nahrazeny **příznakovými strukturami**
- ▶ založená na **omezeních** (constraints)
- ▶ modeluje jazyk pomocí **deklarativních omezení** typovaných struktur.
Pro vyhodnocení omezení se používá **unifikace** mezi příznakovými strukturami.
- ▶ **příznaky** jsou propojeny pomocí **strukturního sdílení**, tedy předáváním proměnných mezi podstrukturami dané struktury
- ▶ HPSG je **nederivační**, na rozdíl od jiných formalismů, kde jsou různé úrovně syntaktické struktury sekvenčně odvozovány pomocí transformačních operací

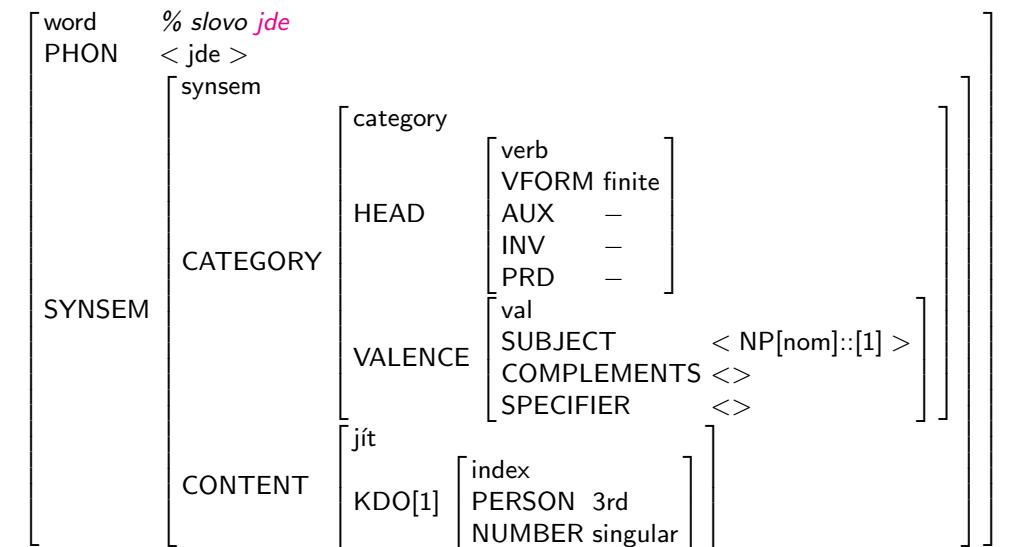
HPSG – lexikální hlava

- ▶ **slova** (lexikální položky) obsahují **hodně informací** – podle psycholingvistiky se podobá *zpracování v lidském mozku*
- ▶ **lexikální hlava** – základní prvek frázové struktury HPSG
lexikální hlava = jedno slovo, jehož položka specifikuje informace, které určují základní gramatické **vlastnosti fráze**, kterou hlava zastupuje
gramatické vlastnosti zahrnují:
  - morfologické informace (part-of-speech, POS)
- N zastupuje NP, VP zastupuje S, V zastupuje VP
- relace závislosti (např. valenční rámec slovesa)
- ▶ lexikální hlava obsahuje také klíčové **sémantické informace**, které sdílí se zastupovanou frází

HPSG – struktury

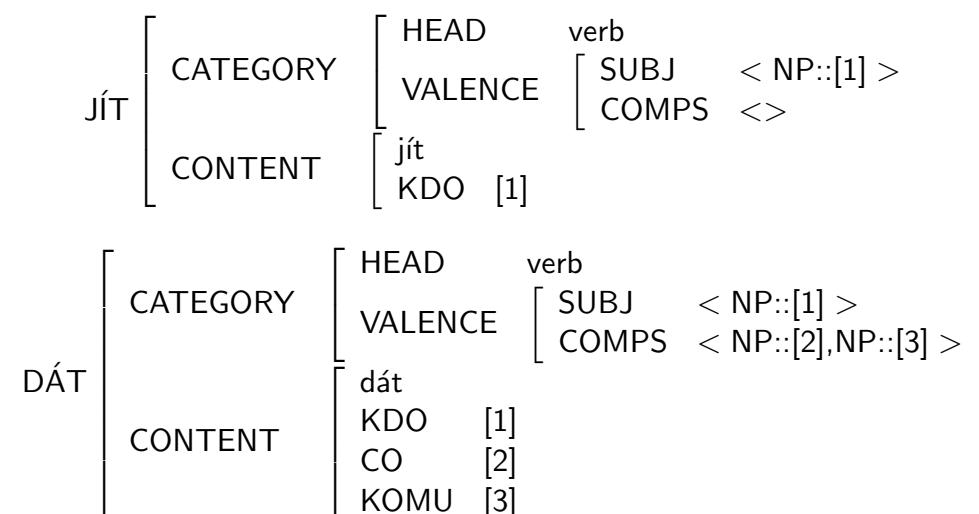
HPSG struktury jsou **typované příznakové struktury**

zapisují se pomocí AVM – **příznaky** velkými písmeny, **typy** malými

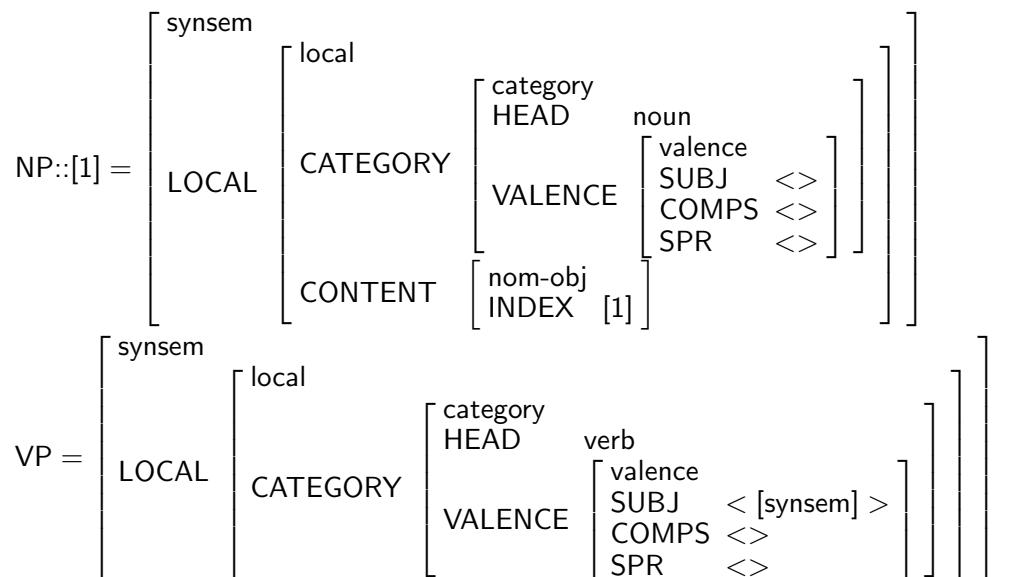
HPSG – lexikální položky

velké množství akcí je v **lexikonu**:

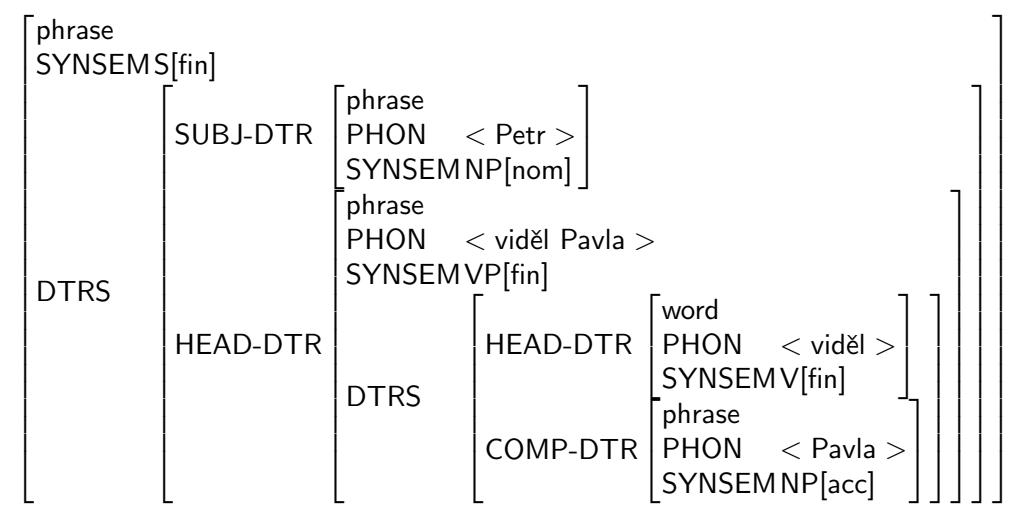
HPSG – syntaktické kategorie

symboly **syntaktických kategorií** – zkratky určitých příznakových popisů:

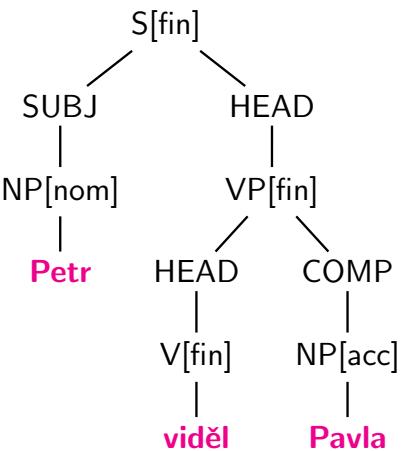
HPSG – fráze

reprezentace **frází** – v HPSG obdoba reprezentace **slov**
navíc příznak **DAUGHTERS** – struktura členů fráze

HPSG – fráze – pokrač.

pro snazší čtení popisů frází používáme **stromový zápis**:

ve skutečnosti se ovšem jedná o **příznakovou strukturu**, ne strom!

HPSG – deklarace typu

pro popis omezení geometrie příznaku se používají **typové deklarace**:

category: [HEAD: head, VALENCE: valence]

head # příznaková struktura složená z příznakových struktur
 noun: [CASE: case]
 verb: [VFORM: vform, AUX: boolean, INV: boolean]
 prep: [PFORM: pform]
 ...

vform # jednoduchý příznak, forma slovesa – možné hodnoty:
 fin # určitý tvar slovesa
 inf # neurčitý tvar slovesa – infinitive
 ...

case # jednoduchý příznak, gramatický pád
 nom # 1. pád, nominativ
 acc # 4. pád, akuzativ
 ...

HPSG – dobře utvořené příznakové struktury

dobře utvořené příznakové struktury musí splňovat **omezení daná gramatikou**

příznaková struktura je **dobře utvořená** ⇔:

- ▶ každý uzel splňuje **omezení geometrie příznaku**
- ▶ každá uzel vstupního slova splňuje **omezení některé lexikální položky**
- ▶ každý frázový uzel splňuje **frázová omezení** – **omezení přímé dominance** (immediate dominance, viz dále), **omezení hlavových příznaků** (head feature), **valenční omezení**, ...

omezení geometrie příznaku specifikují:

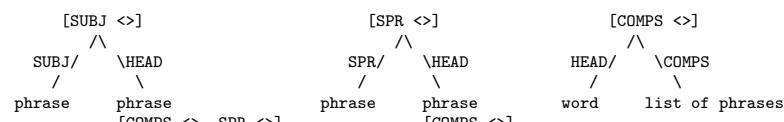
- ▶ s jakými **typy** se pracuje
- ▶ jaká je použitá **typová hierarchie** – který typ je podtypem jiného typu
- ▶ pro každý typ – jaké příznaky přísluší tomuto typu
- ▶ pro každý typ a každý příznak – jakých typů mohou být hodnoty tohoto příznaku

HPSG – dobře utvořená slova a fráze

- ▶ každé vstupní **slovo** musí splňovat některou **lexikální položku**

- ▶ **fráze** musí splňovat **frázová omezení** (constraints):

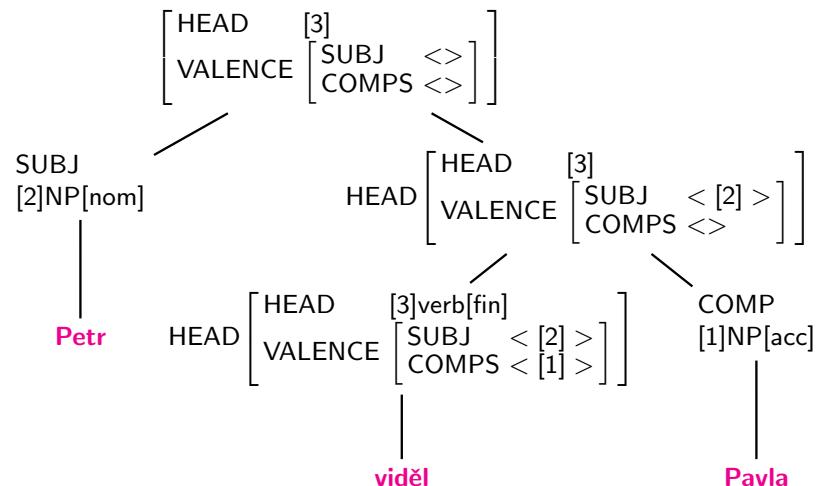
- **omezení přímé dominance** – každá fráze musí odpovídat jednomu ze schémat – schéma *head-subject*, schéma *head-specifier*, schéma *head-complement*, ...

- **omezení hlavových příznaků** – pro každou frázi, která má hlavu, musí být hlavové příznaky fráze shodné s hlavovými příznaky potomka, který je hlavou
- **valenční omezení** – pro každý z valenčních příznaků (SUBJECT, COMPLEMENTS, ...) – hodnota příznaku na hlavové frázi musí odpovídat hodnotě na potomku, který je hlavou, minus ty příznaky, které jsou splněny některým z nehlavových potomků

HPSG – dobře utvořené příznakové struktury

omezení ve větě '**Petr viděl Pavla.**':

DEMO: English Resource Grammar <http://www.delph-in.net/erg/>
 Enju <http://www.nactem.ac.uk/tsujii/enju/>

SET – jazyk pro definici pravidel

Každé **pravidlo** obsahuje dvě části – **šablonu** a **akce**

- ▶ **šablonu** určuje, **co** se v textu má hledat
- ▶ **akce** určují, jaké **syntaktické vztahy** mají být vyznačeny
- ▶ a morfologické **shody**
- ▶ **pravděpodobnostní ohodnocení** nalezených vzorků – délka, pravděpodobnost pravidla

Příklady pravidel:

```
prep ... noun      AGREE 0 2 c MARK 2 DEP 0 PROB 500
verb ... comma conj ... verb ... bound      MARK 2 7 <relclause>
```

Syntaktický analyzátor SET

Syntactic Engineering Tool, autor Vojtěch Kovář

- ▶ důraz na **jednoduchost** v návrhu i v použití
- ▶ některé syntaktické jevy jsou lépe **rozpoznatelné** než jiné
- ▶ nejprve určíme **snadnější vztahy**, dále pokračujeme **složitějšími**

Principy:

- ▶ využití principů **parciální analýzy** pro analýzu úplnou
- ▶ pravidlový systém – množina **vzorků** (patterns)
- ▶ **pattern matching** – vyhledávání vzorků v textu

SET – příklady pravidel

Podmínka pro jedno slovo:

```
(lemma world)
(word and|or|so)
(tag k[123].*c2)
```

Podmínka pro více slov:

noun ... noun2

```
$C1 (word and) $C2
MATCH $C1(tag) $C2(tag)
k1 k1
k2 k2
END
```

SET – příklady pravidel

Alias:

CLASS vpart (word by|bychom|byste|bych|bys)

CLASS noun (tag k1)

CLASS noun2 (tag k1c2)

Akce:

- ▶ MARK – vyznačuje závislosti a frázové prvky
- ▶ DEP – doplnění MARK, udává závislost
- ▶ HEAD – doplnění MARK, udává hlavu frázového prvku
- ▶ AGREE – požadavek na shodu (g/n/c)
- ▶ PROB – udává pravděpodobnostní váhu pravidla

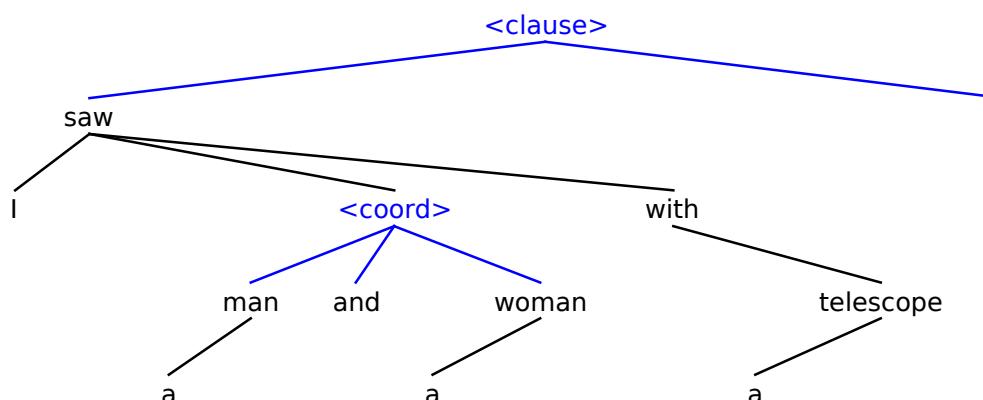
SET – výstup analýzy

hybridní stromy – kombinují **závislostní** a **složkové** prvky

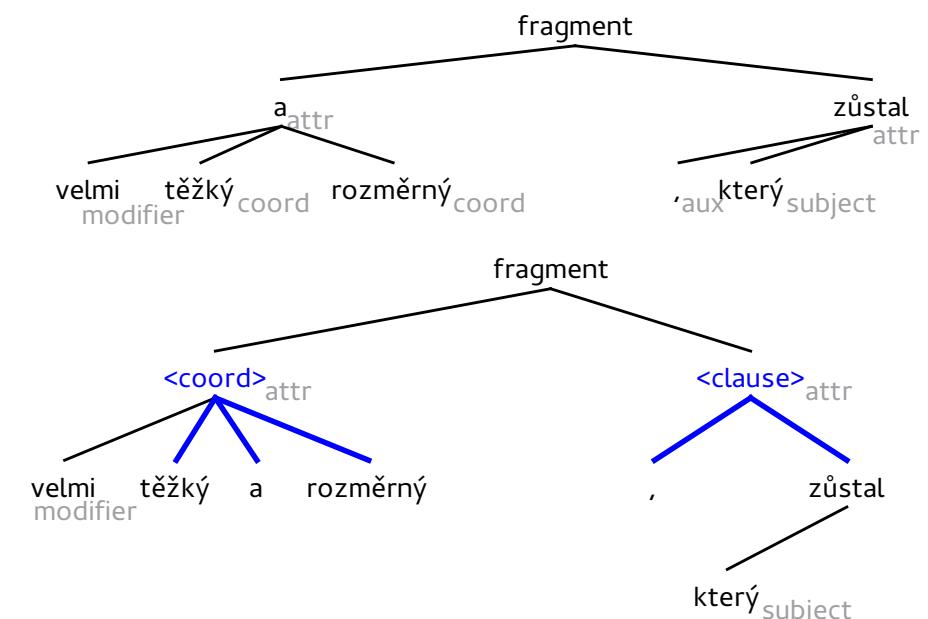
- ▶ čitelnější pro člověka
- ▶ rozlišování složkových a závislostních jevů je **výhodou** při analýze
- ▶ možnost **převodu** do čistě závislostního i čistě složkového formátu

Na výstupu analýzy je vždy **jediný strom**, možnost výpisu **všech nalezených vzorků** – zachycení možné víceznačnosti

Hybridní strom – příklad

Hybridní a závislostní strom

SET – implementace

Technické detaily

- ▶ implementace v jazyce **Python**
  - ▶ **objektový model** věty, pravidel a syntaktických vztahů
  - ▶ ucelený **soubor pravidel** pro analýzu syntaxe **češtiny**
  - ▶ gramatiky pro **angličtinu, slovenštinu**
  - ▶ specializované gramatiky pro **extrakce informací, opravy chyb (interpunkce), ...**
  - ▶ 3000 řádků kódu, **70 pravidel**

Funkce:

- ▶ analýza morfologicky označkovaného textu
  - ▶ výstup ve formě různých typů stromů, frází a kolokací
  - ▶ reprezentace víceznačnosti
  - ▶ grafická vizualizace výstupu

Metagramatika systému synt

3 formy (meta)gramatiky: ▶ ukázka

► metagramatika (G1)

- ▶ pravidla s kombinatorickými konstrukty + globální omezení pořadí
  - ▶ akce (= gramatické testy + kontextové akce)
  - ▶ česká lingvistická tradice – závislostní struktury, kontrola shody, pravidla pro pořadí slov, . . .

► generovaná gramatika (G2)

- ▶ bezkontextová pravidla
  - ▶ akce

► expandovaná gramatika (G3)

- jen bezkontextová pravidla

SET – přesnost a rychlos

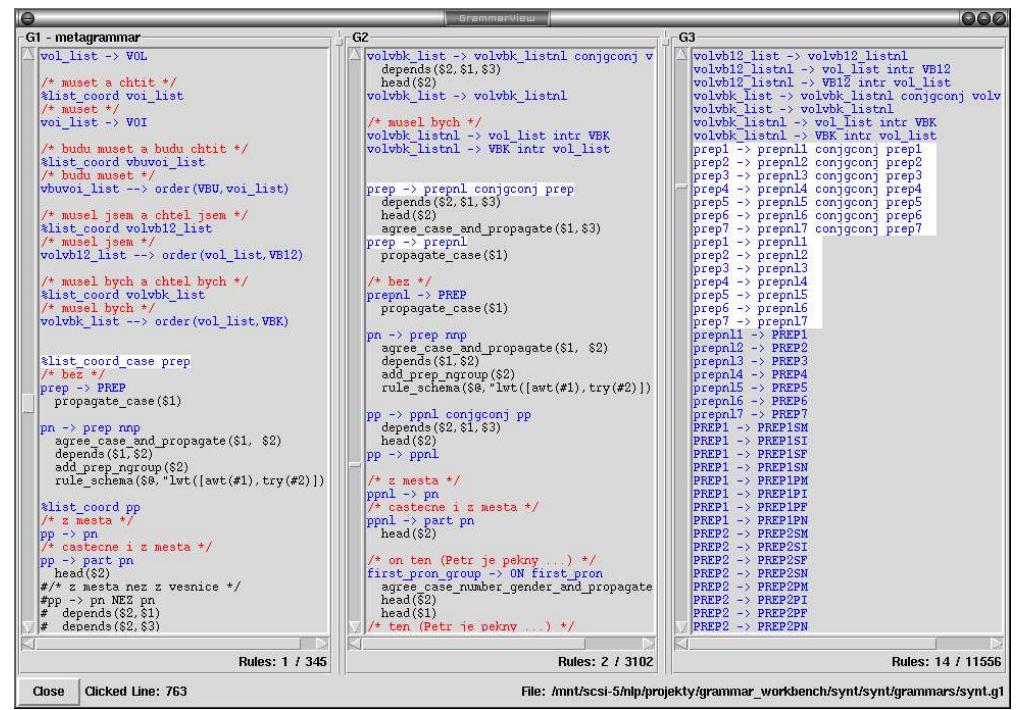
Rychlost:

- ▶ asymptoticky $O(R N^2 \log(R N^2))$
  - ▶ v praxi 0.14 sekundy na větu

Přesnost závislostního výstupu (vzhledem k PDT, SET v0.3):

Testovací sada	Přesnost – průměr	Přesnost – medián
PDT e-test	76,14 %	78,26 %
BPT2000	83,02 %	87,50 %
PDT50	92,68 %	94,99 %

<http://nlp.fi.muni.cz/projekty/set/>

Metagramatika – kombinatorické konstrukty

kombinatorické konstrukty se používají pro generování variant pořadí daným terminálů a neterminálů

hlavní kombinatorické konstrukty:

- ▶ **order()** generuje všechny možné permutace zadaných komponent
- ▶ **first()** argument musí být na prvním místě
- ▶ **rhs()** doplní všechny pravé strany svého argumentu

```
/* budu se ptát */
clause ===> order(VBU,R,VRI)
```

```
/* který ... */
relclause ===> first(relprongr) rhs(clause)
```

Metagramatika – globální omezení pořadí

globální omezení pořadí zakazuje některé kombinace pořadí preterminálů

%enclitic – které preterminály jsou brány jako příklonky

%order – zajišťuje dodržení precedence zadaných preterminálů

```
/* jsem, bych, se */
%enclitic = (VB12, VBK, R)

/* byl — četl, ptal, musel */
%order VBL = {VL, VRL, VOL}
```

Metagramatika – typy pravidel

- ▶ → normální CF pravidlo
- ▶ --> vložit **intersegment** mezi každé dva prvky
- ▶ ==> + kontrola správného pořadí příklonek
- ▶ ===> intersegmenty na začátku a konci RHS, spojky, ...

```
ss -> conj clause
/* budu muset číst */
futmod --> VBU VOI VI
/* byl bych býval */
cpredcondgr ==> VBL VBK VBLL
/* musím se ptát */
clause ===> VO R VRI
```

clause pravidla se zadávají pomocí **pravidlových vzorů**

Metagramatika – generativní konstrukty

skupina výrazů **%list_*** – produkují nová pravidla pro seznamy (s oddělovači/bez oddělovačů, s různými testy na shody, ...)

```
/* (nesmím) zapomenout udelat - to forget to do */
%list_nocoord vi_list
vi_list -> VI

%list_coord_case np
%list_coord_case_number_gender left_modif
/* krasny velky pes a mala kocka - beautiful dog and small cat */
np -> left_modif np
```

koncovky ***_case**, ***_number_gender** and ***_case_number_gender** určují typ shody

Metagramatika – pravidlové vzory

pravidla pro slovesné skupiny – cca 40 % všech pravidel metagramatiky
pravidlové vzory %group – definují časté skupiny konstrukcí v pravidlech

```
%group verbP={
    V:    verb_rule_schema($@,"(#1)")
          groupflag($1,"head"),
    VR R: verb_rule_schema($@,"(#1 #2)")
          groupflag($1,"head"),
}

%template clause =====> order(RHS)

/* ctu/ptam se - I am reading/I am asking */
clause %> group(verbP) vi_list
    verb_rule_schema($@,#2")
    depends(getgroupflag($1,"head") , $2)
```

Metagramatika – pravidlové vzory – pokrač.

- ▶ předchozí příklad – skupina **verbP** = dvě skupiny preterminálů (**V** a **VR R**) s příslušnými akcemi
- ▶ při použití v **clause** vytvoří postupně dvě různé pravé strany
- ▶ **(get)groupflag** – odkaz na prvek uvnitř **%group**
- ▶ **vzor celého pravidla** – speciální pravidlová šipka **%>**
%template definuje vzor každého pravidla s **%>**

Metagramatika – úrovně pravidel

- ▶ používá se pro **ohodnocení** výstupních stromů pro jejich **třídění**
- ▶ doplněk trénování na **stromových korpusech** (6.000 vět)
- ▶ zadané **lingvistou** – specialistou na vývoj gramatiky
- ▶ **základní úroveň** – **0**, **vyšší úrovně** – méně frekventované fenomeny
- ▶ pravidla vyšších úrovní mohou být v průběhu analýzy **zapnuté/vypnuty**

```
3:np -> adj_group
propagate_case_number_gender($1)
```

Gramatika G2 – kontextové akce

- ▶ gramatické **testy na shody** – pád, rod, číslo
- ▶ **testy na zanoření vedlejších vět** – **test_comma**
- ▶ akce pro specifikaci **závislostních hran**
- ▶ akce **typové kontroly** logických konstrukcí


```
np -> adj_group np
rule_schema($@, "lwtx(awtx(#1) and awtx(#2))")
rule_schema($@, "lwtx([[awt(#1),#2],x]))")
```

rule_schema – schéma pro tvorbu logické konstrukce ze subkonstrukcí
projdou jenom kombinace, které **typově vyhovují** danému schématu

Expandovaná gramatika G3

- ▶ překlad testů na shody do CF pravidel
  - ▶ v češtině – 7 gramatických pádů, dvě čísla a 4 rody → 56 možných variant pro plnou shodu mezi dvěma prvky

počty pravidel

metagramatika G1	253
gramatika G2	3091
expandovaná gramatika G3	11530

Výstupy syntaktické analýzy

synt nabízí více možností zpracování výsledných struktur:

- ▶ syntaktické stromy (varianty: technická/lingvistická, uspořádané/neuspořádané) [► ukázka](#)
  - ▶ struktura **chart** – komprimovaný *les* všech stromů [► ukázka](#)
  - ▶ závislostní graf – graf všech závislostí vytvořených akcemi [► ukázka](#)
  - ▶ seznamy **frází** v dané větě, získané přímo ze struktury *chart* [► ukázka](#)
  - ▶ částečné **zjednoznačnění morfologických značek** na vstupu [► ukázka](#)
  - ▶ převod na **logické konstrukce TIL** [► ukázka](#)

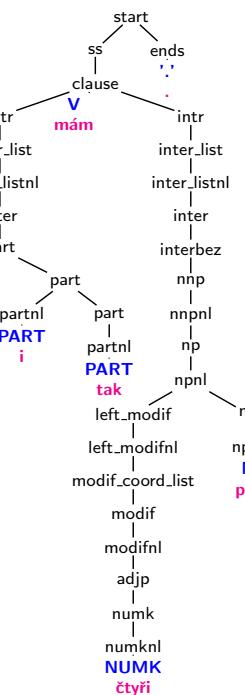
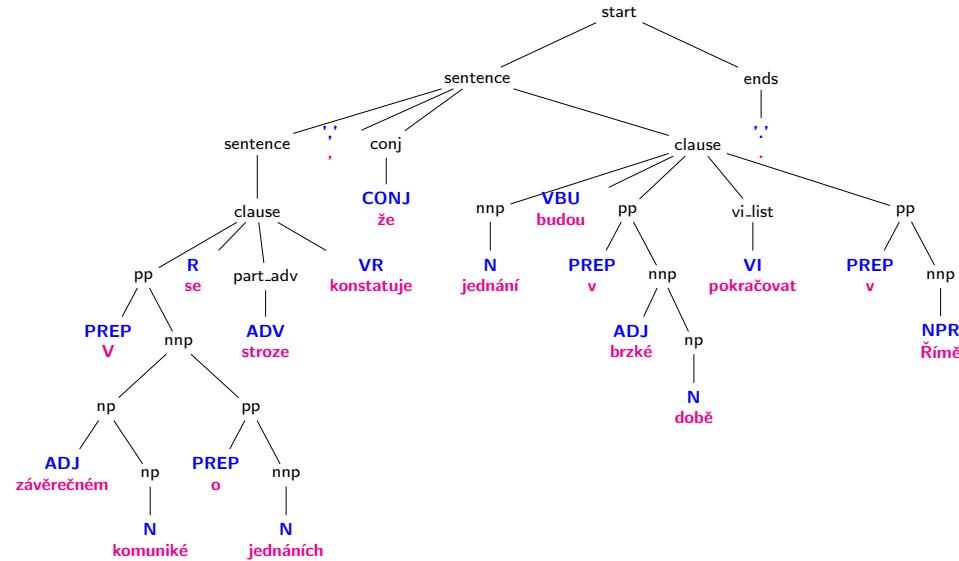
manuál ke **GDW** – Grammar Development Workbench

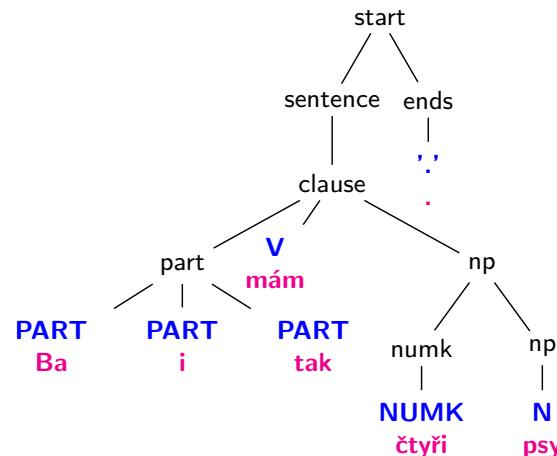
http://nlp.fi.muni.cz/projekty/grammar_workbench/manual/

DEMO: [wwwsynt](http://wwwsynt.cz) – webové rozhraní k syntu

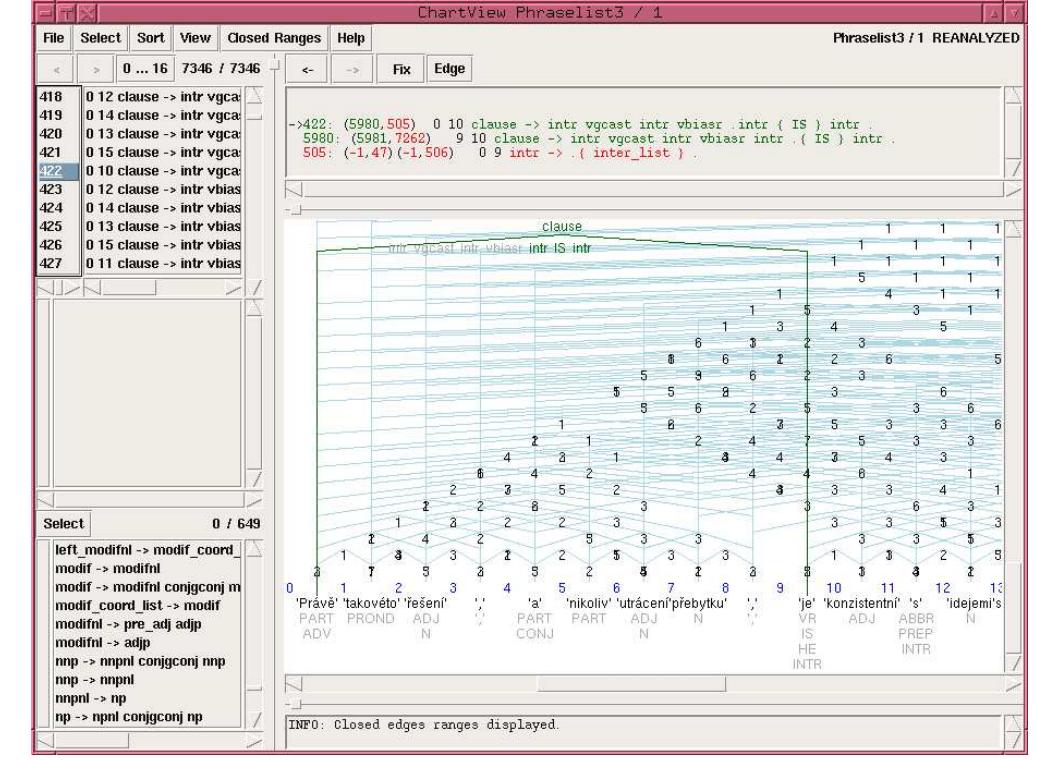
<http://nlp.fi.muni.cz/projekty/wwwsynt/>

V závěrečném komuniké o jednáních se stroze konstatuje, že jednání budou v brzké době pokračovat v Římě.

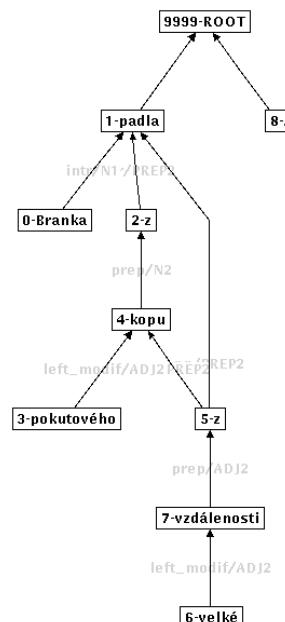

[← Zpět](#)

[← Zpět](#)

Branka padla z pokutového kopu z velké vzdálenosti.

[← Zpět](#)

np: Tyto normy se však odlišují nejen v rámci různých národů a států, ale i v rámci sociálních skupin, a tak považují dřívější pojetí za dosti široké a nedostačující.

[0-2) Tyto normy

[2-3) se

[6-12) v rámci různých národů a států

[15-19) v rámci sociálních skupin

[23-30) dřívější pojetí za dosti široké a nedostačující

vp: Kdybych to byl býval věděl, byl bych sem nechodil.

[0-5): byl býval věděl

[6-10): byl bych nechodil

clause: Muž, který stojí u cesty, vede kolo.

[0-9): Muž, , vede kolo

[2-6): který stojí u cesty

[← Zpět](#)

slovo	před	po
Na krásné	k7{c4, c6} k2eA{gFnPcl1, gFnPc4d1, gFnPc5d1, gFnSc2d1, gFnSc3d1, gFnSc6d1, gInPcl1, gInPc4d1, gInPc5d1, gInScld1wH, gInSc4d1wH, gInSc5d1wH, gMnPc4d1, gMnScld1wH, gMnSc5d1wH, gNnScld1, gNnSc4d1, gNnSc5d1}	k7c6 k2eAgFnSc6d1
dlouhé	k2eA{gFnPcl1, gFnPc4d1, gFnPc5d1, gFnSc2d1, gFnSc3d1, gFnSc6d1, gInPcl1, gInPc4d1, gInPc5d1, gInScld1wH, gInSc4d1wH, gInSc5d1wH, gMnPc4d1, gMnScld1wH, gMnSc5d1wH, gNnScld1, gNnSc4d1, gNnSc5d1}	k2eAgFnSc6d1
ulici stálo moderní	k1gFnSc3, k1gFnSc4, k1gFnSc6 k5eAalmAgNnSnlrD k2eA{gFnPcl1, gFnPc4d1, gFnPc5d1, gFnScld1, gFnSc2d1, gFnSc3d1, gFnSc4d1, gFnSc5d1, gFnSc6d1, gFnSc7d1, gInPcl1, gInPc4d1, gInPc5d1, gInScld1, gInSc4d1, gInSc5d1, gMnPcl1, gMnPc4d1, gMnPc5d1, gMnScld1, gMnSc5d1, gNnPcl1, gNnPc4d1, gNnPc5d1, gNnScld1, gNnSc4d1, gNnSc5d1}	k1gFnSc6 kSeApNnStMmPal k2eAgNnScld1, k2eAgNnSc4d1, k2eAgNnSc5d1
nabýskané	k2eA{gFnPcl1rD, gFnPc4d1rD, gFnPc5d1rD, gFnSc2d1rD, gFnSc3d1rD, gFnSc6d1rD, gInPcl1rD, gInPc4d1rD, gInPc5d1rD, gInScld1wHrD, gInSc4d1wHrD, gInSc5d1wHrD, gMnPcl1rD, gMnPc4d1rD, gMnPc5d1rD, gMnScld1wHrD, gNnScld1rD, gNnSc4d1rD, gNnSc5d1rD}	k2eAgNnScld1, k2eAgNnSc4d1, k2eAgNnSc5d1
auto	k1gNnScl, k1gNnSc4, k1gNnSc5	k1gNnScl, k1gNnSc4, k1gNnSc5

Metagramatika systému synt   synt – příklad logické analýzy

Systém synt – příklad logické analýzy – pokrač.

vyhodnocení **verb_rule_schema** pro celou **clause**

verb_rule_schema: 3 groups

no acceptable subject found: supplying an inexplicit one
 inexplicit subject: k3xPgMnSc1, k3xPgInSc1: *On*...
 Clause valency list: jít <v>#1:(1)hA-#2:(2)hPTc1,   ...
 Verb valency list: jít <v>#2:hH-#1:hPTc4ti
 Matched valency list: jít <v>#2:(1)hH-#1:(2)hPTc4ti
 time span: $\lambda t_{12} \mathbf{dnes}_{tt_{12}} \dots (o\tau)$
 frequency: **Onc**...((o(o\tau))\pi)\omega
 verbal object: $x_{15} \dots (o(o\pi)(o\pi))$
 present tense clause:

$$\lambda w_{17} \lambda t_{18} (\exists i_{10})(\exists x_{15})(\exists i_{16}) ([\mathbf{Does}_{w_{17}t_{18}}, On, [\mathbf{Imp}_{w_{17}}, x_{15}]] \wedge [\mathbf{večeře}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}] \wedge [\mathbf{pečený}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge [\mathbf{kuře}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge x_{15} = [jít, i_{16}]_{w_{17}} \wedge [[\mathbf{k}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}]_{w_{17}}, x_{15}]) \dots \pi$$

 clause:

$$\lambda w_{19} \lambda t_{20} [\mathbf{P}_{t_{20}}, [\mathbf{Onc}_{w_{19}}, \lambda w_{17} \lambda t_{18} (\exists i_{10})(\exists x_{15})(\exists i_{16}) ([\mathbf{Does}_{w_{17}t_{18}}, On, [\mathbf{Imp}_{w_{17}}, x_{15}]] \wedge [\mathbf{večeře}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}] \wedge [\mathbf{pečený}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge [\mathbf{kuře}_{w_{17}t_{18}}, i_{16}] \wedge x_{15} = [jít, i_{16}]_{w_{17}} \wedge [[\mathbf{k}_{w_{17}t_{18}}, i_{10}]_{w_{17}}, x_{15}])], \lambda t_{12} \mathbf{dnes}_{tt_{12}}] \dots \pi$$

Systém synt – příklad logické analýzy

vyhodnocení **rule_schema** pro **np** 'pečené kuře'

4, 6, -npnl -> . left_modif np .: k1gNnSc145
 agree_case_number_gender_and_propagate OK
 rule_schema: 2 nterms, 'lwtx(awtx(#1) and awtx(#2))',
 And constrs, Abstr and Exi vars are just gathered
 1 (1x1) constructions:

$$\lambda w_2 \lambda t_3 \lambda x_4 ([\mathbf{pečený}_{w_2t_3}, x_4] \wedge [\mathbf{kuře}_{w_2t_3}, x_4]) \dots (o\iota)_{\tau\omega}$$

And constrs: none added

Exi vars: none added